

בספר 'על התשובה' מבואר, שחלק מן הווידוי הוא להבדיל בין 'חטאנו' לבין 'עווננו'. יש להודות, שחלק מן הטעויות שורשן בהזנחה פושעת. הרב סולובייצ'יק סיפר, שהתייעץ איתו יהודי, שבתו התקבלה לאוניברסיטה יוקרתית בקרב הגויים, לדעת אם תלך אם לאו. הרב התנגד לכך, והיהודי לא שמע בעצתו. כעבור זמן חזר אותו יהודי כשהוא שבור: בתו עומדת להינשא לגוי שהכירה באוניברסיטה. ובכן – שאל הרב – האם האב אנוס בעבירה שנוצרה כאן?

סנהדרין דף נב עמוד א

אביה היא מחללת ... מבעי ליה לכדתניא: היה רבי מאיר אומר: מה ת"ל את אביה היא מחללת? שאם היו נוהגין בו קודש נוהגין בו חול, כבוד נוהגין בו בזיון, אומרין: ארור שזו ילד ארור שזו גידל ארור שיצא זה מחלציו אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפי' לרשיעא בר צדיקא? כמאן? כהאי תנא:

אחריות ההורים להתנהגות ילדיהם

רב אשי מזהיר בפירוש, שלמרות שהאב הוא צדיק, מכנים אותו רשע בהיותו שותף באשמת בתו. "והיאך מותר לקרותו רשע? אלא שאם בנו רשע - שורש הרשע ממנו"¹. לכאורה מדובר בטיב החינוך אותו מקנים ההורים לילדם, אולם נראה שהדרישה מהם מקיפה אף יותר. הבן איש חי² עומד על כך שיש כאן שלוש לשונות: 'יצר', 'גידל' 'יצאה מחלציו', כנגד שלושה שלבים בתהליך יצירת הוולד. נראה להסביר את כוונתו על פי "מתנה גדולה בסוד המחשבה" והיא: "בהתחבר האדם עם אשתו ומחשבתו נדבקת בעליונים, הרי אותה המחשבה מושכת האור העליון למטה, והיא שורה על אותה הטיפה שהוא מתכוון עליה ומהרהר בה"³. הרב קוק הלך בכיוון דומה באמרו: "החינוך הפשוט מתחיל משבא הילד לכלל איזו הכרה, והחינוך המדעי מתחיל משיצא לאוויר העולם, והאמוני מההתחלה היצרית. והתקדשתם והייתם קדושים"⁴. כלומר, השפעתם של הורים על ילדיהם מתחילה עוד לפני שאלה נולדו. דברים דומים בעניין אחריות חינוך ההורים להתנהגות הילדים, נאמרו בסיום מסכת סוכה לגבי מרים בת בלגה, ששיתפה פעולה עם היוונים:

"ת"ר מעשה במרים בת בילגה שהמירה דתה והלכה ונשאת לסרדיוט אחד ממלכי יוונים. כשנכנסו יוונים להיכל היתה מבעטת בסנדלה על גבי המזבח ואמרה: לוקוס לוקוס, עד מתי אתה מכלה ממון של ישראל ואי אתה עומד עליהם בשעת הדחק? וכששמעו חכמים בדבר קבעו את טבעתה וסתמו את חלונה ... משום ברתיה קנסינן ליה לדידיה? אמר אביי אין, כדאמרי אינשי: שותא דינוקא בשוקא או דאבוה או דאימיה"⁵

אם כן, הוריה של מרים מואשמים בזלזול בקדשים, שביתם קלטה בבית. אפילו דוד אדוננו, דומה שנרמז, שהוא נושא באחריות להתנהגותו של אדוניה בן חגית:

¹ שיחות מוסר, תש"ל פרשת לך לך מאמר ט' עמ' לה.

² בבניהו בן יהודע.

³ אגרת הקודש, כתבי הרמב"ן, חלק ב עמוד שלג.

⁴ מידות הראיה, אמונה אות א.

⁵ סוכה נו,ב.

"ולא-עצבו אביו מִמֵּיּוֹ לֵאמֹר מִדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ וְגַם-הוּא טוֹב-תָּאֵר מֵאֵד וְאֵת! יִלְדָּה אֶחָד אֶבְשָׁלוֹם"⁶.
האברבנאל תוהה האם אין התנהגותו של דוד דומה לזו של עלי, שנתבע על כי לא מיחה מספיק ביד בניו.
הוא מציע שני כיוונים לחלק בין המקרים: א. אדוניה לא חטא לה'. ב. דוד, מיד כשידע על החטא, אכן
מיחה בבנו. בעומק העניין, נראה לבאר ששיטתו של דוד הייתה שלא לדחוק רגלי כוחות בעם ישראל, כי
את כולם הוא רוצה לזקק, כפי שכתב הרב זצ"ל:

"מי שמגלה את כל ההשקפות הכלליות, ומגלה גם את הגרעין הטוב שיש בהרע המרובה, ... אז גם
האויבים עצמם נמלאים כל טוב, וכיון שהם משכילים יותר ממה שהשכילו לפני זה, אז משלימים
הם עם הצדיקים המחזיקים בהטוב המרובה הכללי, על כן דוד דגלי מסכת כתיב ביה ויהי דוד לכל
דרכיו משכיל, שמשכילים ומדריכים להועיל, להכיר את הטוב בעצם, ולהשמר מכל רע שיוכל
להיות גם בחפוש דרך טובה וענינים טובים"⁷.

על כן גם נשמר דוד מצמצום כוחותיו של אדוניה⁸, ואף שלמה לא מיהר להורגו.
לעומת כל האמור, דווקא גמרא נוספת בסנהדרין, פוטרת אב מאחריות:
"וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא לימד תורה? ! אלא מכל טורח
שטרח בו ומכל עמל שעמל בו לא העלהו למוטב אלא יסורין"⁹.

ללמדך, שגם צדיקים גמורים ומחנכים דגולים נחלו מפח נפש בגידול הילדים.
אמנם, לפנינו מקרה מיוחד. חזקיה מראש רצה להימנע מהבאת ילדים לעולם, בגלל שראה בנבואה את
התנהגותם הנלוזה¹⁰. ומה שנתבע על כך וחזר בו, אין זה מפני שטעה, אלא כדברי הרב קוק:
"הנבואה משקפת על המצב הנצחי של העם, שימי דור אחד כאין נחשבו. הלא בהפסק המלוכה
ונפול הכסא מהמשפחה המולכת, תוכל לבא נפילה נצחית קיימת. **והמכשול של מלך אחד רשע**
שיצא מזרע אשר בחר ד', זה יעבור, כי לסוף יכון הכסא בצדק ומשרים. ע"כ אין לך לסמוך
להפסיק שלשלת הנצחית, בשביל ההשקפה הזמנית אף שבאה מרוה"ק"¹¹.

אופטימיות זו באה לידי ביטוי בהדרכת חז"ל שלא למנוע ירושה מילדים שסרו מן הדרך:
"אמר ליה שמואל לרב יהודה שינא לא תיהוי בי עבורי אחסנתא ואפילו מברא בישא לברא טבא
.. ת"ר מעשה באדם אחד שלא היו בניו נוהגין כשורה עמד וכתב נכסיו ליונתן בן עוזיאל. מה עשה
יונתן בן עוזיאל? מכר שליש והקדיש שליש והחזיר לבניו שליש"¹².

חוסר הביטחון בתוצאות חינוך הילדים תסכל רבים. בספר 'מאוצרנו הישן'¹³, מובאים הדברים הבאים:
"ר' יהודא אריה די מודינא, שסבל הרבה מבניו, ואחד מהם.. אף היה לשודד, מתאמץ .. להוכיח..

⁶ מלכים א, א, ו.

⁷ מאמרי ראה א עמוד פה.

⁸ עיין בזה למשל: 'נסיכי אדם' לרב אבינר, עמוד 229.

⁹ סנהדרין קא, ב.

¹⁰ ברכות י, א.

¹¹ עין איה ברכות, קלז.

¹² בבא בתרא קלג, ב, ועיין לימודנו שם.

¹³ מאוצרנו הישן, אבי גיליונות פרשת השבוע, בפרשת האזינו על הפסוק "וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו".

שבזמן הזה כשהדורות הושחתו ואין עוד להורים שליטה על בניהם, והם סוטים מדרך הישר, לא חלה עוד המצווה של 'פרו ורבו'. אין אדם נתפש על צערו. מכל מקום, בכתביו של הרב דימודינא מצינו דווקא להיפך: הוא פוסק למעשה, שאשה שלא ילדה עשר שנים יש לגרשה. בתחילת תשובתו הוא כותב: "לעיני כל ישראל ואיש עברי... גלוי וידוע החיוב המוטל עלינו במצוות ה' ברה לבל יהא האדם יושב ובטל מפריה ורביה.. מצדו יעשה את שלו וה' הטוב בעיניו יעשה"¹⁴. מכל מקום המצוקה והספק בהחלט מובנים לנו. הרב פיינשטיין סבור שגמרתנו אינה נוהגת עוד למעשה: "אף שעתה בעוונותינו הרבים ודאי שאסור לקרות (להורים 'רשעים' על מעשי בניהם. י.פ.), מאחר שרוח רעה שוטף בעולם, שמבטלין האב והאם, ואין יכולים להועיל"¹⁵.

מה נאמר למסקנה? כלל טוב הוא לאדם, לדרוש מעצמו ולסנגר על אחרים. דברי יוסף לאחיו "ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלוקים..."¹⁶, הם חסידות עצומה. לא כן היה אם האחים היו אומרים זאת לעצמם... כך מציע הרב אבינר גם בענייננו, בדונו על מרים בת בלגה:

"אם היא מדברת בסגנון כזה כלפי המזבח, ודאי שמעה זאת בבית, זאת האווירה בבית, לכן ההאשמה כלפי כל משפחתה. אם כן, תיתכן האשמה משפחתית, אך ישנה גם אפשרות שלא. איננו משחררים עצמנו מאחריות כלפי עצמנו, אך כלפי אחרים - האחריות פחותה במידת מה. אם אדם עושה דבר שאינו כשורה צריך לדונו לכך זכות, שמא מה שארע היה מחוץ לאפשרויות החינוך והתיקון"¹⁶.

לסיום נביא את דבריו המרוממים של הרב קוק, המפתחים את טיעונו של יוסף. אולי דברים אלו הם בסיס התפישה של דוד המלך המתבטאת בזהירותו המופלגת שלא להצמיח כוחות של בניו. זה גם המקום להיזכר בסבלנותו הרבה של האב של כולנו, הממתין לרשע שישוב מרשעו, לא מתייאש משום איש ומשום חטא, ומהפך הכול לטובה:

"כל חטא שבא ממקור כזה שרובו טוב, מה שהוא אות שבאמת בפנימיותו כולו הוא טוב, - יש בו באמת בגנאי פנימיותו אור גדול וישועה רבה, ועבירתם של שבטים כלכלה את כל העולם כולו, ו"בכל פרשת העבור יהיו צרכיהם לפניך". אלא שכך היא המדה, שהטוב והבנין העולה מתוך החטא צריך הוא שיזקק הרבה עד שיהיה עולה לשכלול היצור כולו, והזקוק הוא מדת היסורין ממרקי החטא, כלומר המזקקים את החטא הבא מעומק הטוב - מכל כעור החיצוניות שלו, ומעמידים אותו על יסודו הפנימי החי חיי אמת וקודש. ומתוך שאין דבר אבוד בכל מעשיהם של צדיקים, "ועלה לא יבול וכל אשר יעשה יצליח", ע"כ צריך כל חטא, גם קל וקטן שבקטנים, להזדקק כדי להיות מוכשר לשמש אותו הפועל הכללי העליון והמצוחצח, שנועדה לו כל תנועה של נשמה קדושה, "כי יודע ד' דרך צדיקים", רק ד' יודע, כמקום שכל שרעפי כל נוצר לא יגיעו. וכל תשובה מאהבה באה עד אותו המקור הפנימי, שמשם כל העשוי הוא טוב ובנין של תום ויושר למפרע, והזדונות המתהפכים לזכיות אינם צריכים ליצירה חדשה כ"א להתגלות מקוריותם; כי גם השמים החדשים והארץ החדשה, שעתיד הקב"ה לעשות בימי משיח, אינם צריכים חדוש, כי

¹⁴ תשובה ע. ותודה לרב עזריה אריאל ששלח לי מקורות אלו.

¹⁵ דרשות הרב משה פיינשטיין, 'דרש משה' עמוד תכד.

¹⁶ טל אורות לרב אבינר, לך לך.

קיימים ועומדים הם, שנאמר: "כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים",
יעמדו לא נאמר, אלא עומדים¹⁷.

¹⁷ אורות התשובה פרק יא סעיף ו.